KRÓNIKA

OTP Agrár Kollégium – Mi foglalkoztatja a szakmát?

Élelmiszer-gazdaság pénzügyi teljesítménye; növénytermesztés üzemgazdasági elemzése

BENEDEK FÜLÖP

Az OTP Agrár Kollégium olyan fontos szakmai kérdésekkel foglalkozik, hogy felmerült az eredmények szélesebb körben történő megismertetésének igénye, ezzel az OTP társadalmi szerepvállalásának további erősítése. Ennek szellemében állapodott meg a Kollégium és a Gazdálkodás Szerkesztőbizottsága, hogy a kollégiumi ülések után jelenjen meg egy tájékoztató a folyóiratban az üléseken megtárgyalt tanulmányokról, illetve a vitában elhangzott hozzászólások néhány megállapításáról.

Az Agrár Kollégiumon megtárgyalt témák tudományos igényességgel készülnek, és az ország meghatározó agrárműhelyei készítik. Ezek a tanulmányok tájékoztatják az Agrár Kollégium tagjait az aktuális agrárpolitikai kérdésekről, definiálják a gazdaságpolitikai döntéshozók indítékait, feltárják a vélelmezett termelői reagálásokat. Mindezek keretében a kollégiumi ülések áttekintik az OTP Bank szerepét és lehetőségeit, ezzel hozzájárulva a releváns, a gazdálkodók érdekeit szolgáló bankstratégia megfogalmazásához.

A most olvasható ismertető az OTP Agrár Kollégiumának 2024. november 12-i ülése alapján készült, amely a mezőgazdaság és az élelmiszeripar pénzügyi teljesítményét vizsgálta a Covid előtti évektől napjainkig, majd a szántóföldi növénytermesztés négy főágazatának üzemgazdasági elemzését mutatta be.

A mezőgazdaság és az élelmiszeripar pénzügyi teljesítményével foglalkozó tanulmány szerzői és előadói Lámfalusi Ibolya* és *Keszthelyi Szilárd az Agrárközgazdasági Intézet (AKI) vezető munkatársai ***(szerzőtársaik Péter Krisztina és Szomoru Gábor)*** voltak. A prezentáció első részét Keszthelyi Szilárd tartotta, és a vizsgált témakört a **mezőgazdaság**ra vonatkozóan mutatta be. Hangsúlyozta, hogy megállapításait döntő részben a Tesztüzemi Rendszer adatainak elemzésére alapozza, amely 197 500 gazdaságból (mezőgazdasági háztartásból) a 8 000 euró standard termelési érték (STÉ) feletti gazdaságokat tekinti a megfigyelt sokaságnak. Ez 77 500 üzemet jelent. Közülük kerül kiválasztásra az az 1 950 gazdaság, tehát 2 százalékos minta, amelyekben folyik az adatgyűjtés.

Keszthelyi Szilárd az alábbi főbb megállapításokat tette:

- 2018 és 2022 között a mezőgazdaság jövedelmezősége (egy hektárra jutó nettó

hozzáadott érték) folyamatosan nőtt, azonban 2023-ban jelentős visszaesés következett be. A jövedelmezőség változásának két fő oka a közvetlen támogatások alakulása és az agrárolló változása.

- Az adatok azonban jelentős szórást takarnak, ami az üzemtípusok szerinti vizsgálatnál válik szembetűnővé. Üzemtípusok szerint vizsgálva a vállalkozásokat a legnagyobb jövedelmezőségi ingadozás a szántóföldi növénytermesztő gazdaságokban tapasztalható. A többi üzemtípus jövedelmezősége stabilabbnak bizonyult.
- Az üzemszerkezet változása lelassult. A KSH tipológiája szerint 2020 és 2023 között az árutermelő gazdaságok száma minimálisan változott, 80 173-ról 77 441-re csökkent. A szántóföldi növénytermesztők száma 31 000-rel nőtt, a gyümölcstermesztő, állattartó és vegyes gazdaságok száma hasonló mennyiségben csökkent. A legnagyobb változás a legkisebb méretkategóriában (8 000–15 000 euró STÉ közötti gazdaságok) volt tapasztalható**.** A 15 000 euró STÉ üzemméretet meghaladó árutermelők száma gyakorlatilag nem változott a két utolsó mezőgazdasági összeírás között.
- A vizsgált években a nettó beruházások értéke folyamatosan pozitív volt, azaz a vállalkozások nemcsak a pótló beruházásaikat hajtották végre, de technológiai fejlesztéseket is eszközöltek. A beruházások a Vidékfejlesztési Program 2021-ben meghirdetett intézkedéseinek hatására lendületet kaptak, 2022-ben jelentősen növekedtek, és 2023-ban is magas szinten maradtak A számított hitelfedezeti mutatók alapján a mezőgazdaság finanszírozásában nem történt jelentős változás.
- Az előadó felhívta a figyelmet arra, hogy Magyarországon nem érvényesül a samuelsoni közgazdaságtan egyik alaptörvénye, hogy a termelők a jövedelemvárakozásaikhoz igazítják beruházási döntéseiket. Sokkal inkább befolyásolják ezeket a beruházási támogatások.
- A teljesítményező-termelékenység (TFP) 2018 és 2019 között csökkent, 2020-ban kissé növekedett, majd 2022-ben jelentősen visszaesett. A 2023-as jelentős nettó beruházásoknak köszönhetően a hatékonyság is számottevően javult. A TFP egyes elemeit felbontva látható, hogy a technikai hatékonyság viszonylag stabil maradt, 2020-tól kezdődően folyamatosan, bár kismértékben nőtt, ami azt jelzi, hogy a meglévő technológiák kihasználása javult. Ezzel szemben a technológiai változás 2019-ben és 2022-ben jelentősen visszaesést mutatott, ami arra utal, hogy ezekben az években kevesebb új, hatékonyabb technológiát vezettek be.
- A TFP alakulását üzemtípusonként vizsgálva egyértelműen megállapítható, hogy az elmúlt években az állattenyésztésben történtek a hatékonyságot pozitívan befolyásoló fejlesztések. A tejtermelő gazdaságok hatékonysága 5,7, a sertéstartóké 2,3, valamint a vegyes gazdaságoké 1,8 százalékot növekedett. A hatékonyság változását a szántóföldi és a szabadföldi zöldségtermesztők húzták lefelé (3, illetve 7,7 százalékkal).
- Az adósságszolgálat és adósságfedezet összevetése alapján az STÉ-üzemcsoportok (ökonómiai méretkategóriák) szerinti hitelezhetőséget vizsgálva a jól ismert összefüggés számszerűsíthető: a nagyobb üzemek átlagon felüli hitelellátottsággal rendelkeznek. A mutató átlaga 3,67, vagyis az ennél magasabb értékkel rendelkező gazdaságok alulfinanszírozottak az átlaghoz képest.
- A hitelezés tranzakciós költségeit is figyelembe véve a 15 és 250 ezer euró közötti STÉ-jű üzemekben még jelentős finanszírozási potenciál rejtőzik. Kiemelkedő értékkel rendelkeznek az 50 és 250 ezer euró STÉ közötti húsmarha- és juhtartó, valamint szőlőtermesztő gazdaságok. Ezzel ellentétes a sertés- és baromfitar-

tók hitelezhetősége. A 2018–2023 közötti időszak adatai alapján utóbbiak a többi üzemtípushoz képest túl vannak finanszírozva.

Végül Keszthelyi Szilárd a fontosabb megállapításai közül a következőket emelte ki: 2018 és 2022 között a mezőgazdaság jövedelmezősége folyamatosan nőtt, azonban 2023-ban jelentős visszaesés következett be; a jövedelmezőség változásának legfőbb oka az agrárolló változása volt; a növénytermesztőknél tapasztalhattuk a legnagyobb mértékű jövedelemvolatilitást; annak ellenére, hogy a nettó beruházás pozitív volt, a hatékonyság nem mutatott növekedést; illetve a hitelfedezeti mutatókban nem történt számottevő változás.

Az előadást folytatva Lámfalusi Ibolya az **élelmiszeripar** pénzügyi jellemzőit mutatta be. Elemzéseik ezen a területen a NAV-adatbázisra támaszkodtak és a TEÁOR szerinti 10. élelmiszergyártás, 11. italgyártás és 12. dohánytermékek gyártása ágazatokat vizsgálták. Az adatbázisból kiszűrték a 6 millió forint árbevétel alatti üzemeket. Ezek alapján a főbb következtetéseik az alábbiak voltak:

- Az élelmiszer-feldolgozásban a vizsgált időszak utolsó évében 2 796 társas vállalkozás tevékenykedett, amely 5,0 százalékkal maradt el a 2018. évi értéktől. Ezzel egyidejűleg az ágazat nettó árbevétele 68,9 százalékkal 7 052,4 millió forintra emelkedett. Azon belül a magyarországi termékforgalom alacsonyabb, 61,7 százalékos, a külpiaci értékesítés 83,1 százalékos bővülést ért el az időszak végére.
- A ráfordítások közül a vizsgált időszakban a legnagyobb ütemben, 76,9 százalékkal a legjelentősebb részarányt képviselő anyagjellegű ráfordítások növekedtek. Azt követte a legkisebb részarányt képviselő értékcsökkenési leírás 40,7 százalékkal, majd a személyi jellegű ráfordítások 33,8 százalékkal, illetve az egyéb ráfordítások 13,0 százalékkal.
- A ráfordítások összességében 64,8 százalékkal emelkedtek, amely elmaradt a bevételek 67,3 százalékos növekedéséhez képest. Ugyan a bevételek növekedési üteme csupán 2,5 százalékponttal haladta meg a ráfordításokét, ez az üzemi eredmény közel két és félszeresére (224,8 milliárd forintról 400,4 milliárd forintra) történő bővülését eredményezte. Az adózás előtti eredmény az üzemi eredményhez hasonló mértékű, 126,9 százalékos növekedés következtében 2022-re elérte a 355,8 milliárd forintot a 2018-as 156,8 milliárd forinthoz képest.
- A jövedelmezőség szintén kedvezően alakult, növekedett mind az árbevétel-arányos, mind pedig a sajáttőke-arányos adózás előtti eredmény. Előbbi 3,8 százalékról (2018) 5,0 százalékra (2022), utóbbi pedig 11,3 százalékról (2018) 17,5 százalékra (2022) emelkedett. Ezekkel egyidejűleg az eladósodottság mértéke is évről évre nőtt, a 2018. évi 51,8 százalékos értékről 2022-re 56,5 százalékra változott.
- A javuló jövedelmezőség ellenére az élelmiszeripar árbevétel-arányos adózott eredménye még mindig elmarad a mezőgazdaság hasonló mutatójától, így továbbra is elmondható, hogy a mezőgazdasági társas vállalkozások mintegy feleakkora árbevétellel állítanak elő hasonló mértékű eredménytömeget, mint az élelmiszeriparban, amelyhez a mezőgazdaságba érkezett jövedelempótló támogatás is nagymértékben hozzájárult. Ugyanakkor az élelmiszeripar sajáttőke-arányos adózás előtti eredménye jelentősen meghaladja a mezőgazdaságét, amelyben nagy szerepet játszik a mezőgazdaság magasabb tőkeigénye, illetve az élelmiszeripar relatíve kevés saját tőkéje.
- A teljesítményező-termelékenység 2018 és 2020 között mérséklődött, 2021-ben nőtt, majd 2022-ben kisebb mértékben, 2023-ban pedig jelentősen csökkent. A TFP egyes elemeit felbontva látható, hogy azok alakulása 2018 és 2022 között

kisebb változékonyságot jelzett, 2023-ban azonban jelentősen módosult. Különösen igaz ez a technológiaváltozásra, amelynek értéke 2018 és 2022 között végig egy felett alakult, majd 2023-ra 0,66-ra esett vissza. A technikai hatékonyság 2019-ben és 2022-ben mutatott mérséklődést, miközben 2023-ban jelentősen emelkedett.

- Az élelmiszeripari alágazatok a vizsgált időszakban eltérő pályát jártak be. Érdemben nőtt az adózás előtti eredmény, illetve javult a jövedelmezőség a húsfeldolgozásban, az ide tartozó szakágazatok közül a húsfeldolgozás-, tartósításban a 2021., a baromfihús-feldolgozásban a 2022. év jelentette a tetőpontot, míg a hús-, baromfihús-készítmény gyártásában mindkét jelzett év kedvezőnek bizonyult. A növényi, állati olaj gyártása alágazatot a húsfeldolgozáshoz hasonló felfutás jellemezte. Ugyan mérsékeltebb jövedelem- és jövedelmezőségnövekedés mellett, de egyértelműen kedvezően alakult a gyümölcs- és zöldségfeldolgozás alágazat és kapcsolódó szakágazatok helyzete, valamint a tejfeldolgozás és a dohánygyártás eredményessége. A malomipar és keményítőgyártást inkább stagnálás jellemezte, aminek hátterében a malomipar mérsékelten javuló jövedelmezősége, illetve a keményítőgyártás hektikus eredményalakulása húzódik meg. Ugyancsak stagnált a pékáru, tésztafélék gyártása alágazat és az egyéb élelemiszergyártás jövedelmezősége. A haszonállateledel-gyártásban 2020 és 2021, a hobbiállateledel-gyártásban 2021 a mélypontot jelentette. Az italgyártás jövedelmezősége összességében romlott, de míg a bortermelés helyzete jobbá vált a vizsgált öt évben, addig a sörgyártásé és az üdítőital-gyártásé rosszabbodott.
- Az élelmiszeripari vállalkozások legnagyobb részét, 63,7 százalékát a mikrovállalkozások (1 782 vállalkozás) adták, a kisvállalkozások száma 23,0 százalékot, a középvállalkozásoké 9,8 százalékot, a nagyvállalatok száma 2,8 százalékot, az egyéb vállalkozásoké pedig 0,7 százalékot jelentett a 2 796 vállalkozásból 2022-ben. A létszámmal ellentétben az árbevétel legnagyobb részét, 67,2 százalékot (4 742,2 milliárd forintot) a nagyvállalatok realizálták. Őket követték a középvállalkozások 23,8 százalékos, a kisvállalkozások 6,6 százalékos, a mikrovállalkozások 2,2 százalékos és végül az egyéb vállalkozások 0,2 százalékos részesedéssel.
- A vállalkozások méretkategória szerinti jövedelmezősége az árbevétel-arányos adózás előtti eredmény alapján 2022-ben a mikrovállalkozásoknál volt a legmagasabb 6,8 százalékkal, a kisvállalkozások ennél alacsonyabb értéket, 6,0 százalékot, a középvállalkozások 4,6 százalékot, a nagyvállalatok 5,0 százalékot értek el. Ez azt is jelenti, hogy a méret növekedésével a jövedelmezőség csökkent. Ez az összefüggés azonban csak az árbevétel-arányos jövedelmezőségre igaz, a sajáttőke-arányos adózás előtti eredmény tekintetében éppen ellentétes irányú volt a kapcsolat 2022-ben. A mikrovállalkozások 10,9 százalékos, a kisvállalkozások 11,0 százalékos, a középvállalkozások 13,9 százalékos, a nagyvállalatok 21,4 százalékos jövedelmezőséget tudhattak magukénak.
- Az élelmiszeripar jegyzett tőkéjének nagyságrendileg fele, 51,5 százaléka volt külföldi tulajdonban 2022-ben. Az ágazat jegyzett tőkéjének öt év alatt bekövetkezett 18,5 milliárd forintos növekedéséből 15,7 milliárd forint a külföldi érdekeltségű vállalkozásokhoz volt köthető, ami azt jelenti, hogy tőkenövekedés elsősorban külföldi forrásból valósult meg.
- A banki típusú hitelképességi vizsgálatnál figyelembe vett pénzügyi mutatók szerint a vállalkozások 45,4 százaléka bizonyult (1 264 üzem) jó adósnak, 23,4

százaléka (651 üzem) közepesnek, 31,3 százaléka (871) pedig rossz adósnak. A jó adósok adósságfedezeti mutatóinak átlagértéke 1,93 volt, ami jelentősen meghaladja a teljes üzemkör 0,91-es értékét.

Előadása végén Lámafalusi Ibolya fontosabb következtetései közül a következőket emelte ki: 2018 és 2022 között az élelmiszerfeldolgozás bevétele és eredménye is jelentősen nőtt, de ez a jövedelmezőségi mutatókban mérsékeltebben csapódott le; 2023-ban romlottak az élelmiszeripar pénzügyi mutatói; a méretkategóriák közül a nagyvállalatok voltak leginkább nyertesei a folyamatoknak, de a visszaesés is náluk következett be 2023-ra; a külföldi tulajdonban lévő vállalatok gazdasági teljesítménye és eredménye is zsugorodni látszik az időszak végére; 2022-ben a vizsgált üzemek 46 százaléka bizonyult jó adósnak, közülük mintegy 700 üzem hitelfedezeti mutatója számított kiválónak, illetve megfelelőnek.

Az előadásokat követő **vita** során elhangzottakból említést érdemel, hogy az üzemszerkezet változásánál jelentős a különbség az üzemek közül a nagyobb súlyt képviselő növénytermesztő üzemek és a kisebb súllyal bíró állattenyésztéssel foglalkozó üzemek között, mert utóbbiakban markáns koncentrációs folyamat volt megfigyelhető.

Az is megállapításra került, hogy kétségtelenül még mindig erős a korreláció a támogatásintenzitás és a beruházásintenzitás közt, de ez a kapcsolat az utóbbi években gyengült.

Élénk vita bontakozott ki az ágazat hatékonyságának változását illetően. Felmerült, hogy évente 700-800 milliárd forint támogatás is felhasználásra kerül az ágazatban, miközben nem nő a hatékonyság. Ezzel kapcsolatban elhangzott, figyelembe kell venni, hogy a támogatások egy része eleve nem növelhette a hatékonyságot, hiszen például állatjólétet szolgálók voltak, illetve a hatékonyságra ható tényezők számosak és összetettek. A hatékonyság csökkenésekor azt is figyelembe kell venni, hogy egy-egy intenzív beruházási időszak hatékonyságnövelő hatása csak néhány év elteltével jelentkezik, mert a kapacitáskihasználtság felfutásához ennyi időre van szükség. Ez különösen az élelmiszeriparra és az állattenyésztésre jellemző.

A teljesítményező-termelékenységet illetően szóba került, hogy az Amerikai Egyesült Államokban a TFP alakulása alapján ítélik meg az ottani minisztérium munkáját, és ez a mutató az elmúlt időszakban évi 1,5 százalékkal növekedett.

Hiányolta a Kollégium, hogy vertikális árszerkezetre vonatkozó számítások az elmúlt években nem készültek, így a termékpályán képződött jövedelmen való osztozkodásról (termelő, feldolgozó, kereskedő) nincsenek ismereteink.

Egységes volt a résztvevők véleménye a tekintetben, hogy állattenyésztés jövedelemhelyzete stabilizálódott a korábbi évekhez képest, ugyanakkor a növénytermesztés jövedelemtermelését illetően egyre nagyobb a volatilitás.

A vitaülés második napirendi pontjában ***Apáti Ferenc*** a Debreceni Egyetem intézetigazgató egyetemi docense ***„A növénytermesztés főbb ágazatainak üzemgazdasági elemzése a 2023. évi tényadatok és 2024. évi előrejelzés alapján" címmel adott elő. (Szerzőtársai dr. Tóth-Kurmai Viktória és Krivdáné dr. Dorogi Dóra Anikó voltak.)*** Az előadó fő célkitűzéseként a vizsgált ágazatok költségviszonyainak, jövedelemtermelő képességének és hatékonyságának a 2023. évi tényadatok alapján történő egzakt értékelését, továbbá a 2024. évre legnagyobb valószínűséggel várható (prognosztizált) viszonyokra vonatkozó elemzést jelölte meg. A következő fontosabb megállapításokat tette:

- A szántóföldi növénytermesztésben a termőhelyi adottságoktól (elsősorban talajadottságoktól) és az alkalmazott technológia intenzitásától (ráfordítá-

sok színvonalától) függően jelentős az eltérés a realizált hozamokban, illetve termelési értékben, továbbá a költségek színvonalában és a jövedelemtermelő képességben. A termesztéstechnológia eltérő (alacsony, közepes és magas) színvonala a fajlagos ráfordításokban ütközik ki, értve alatta elsősorban: a kijuttatott tápanyag mennyiségét, a növényvédelem színvonalát, az alkalmazott biológiai alap (vetőmag, illetve fajta/hibrid) teljesítőképességét, valamint a talaj- és növényápolási munkák színvonalát.

- A hazai szántóföldi növénytermesztés 4,2 millió hektáron mintegy 1 800 milliárd Ft (400–450 ezer Ft/ha) termelési értéket állított elő az elmúlt években. Ez a következőképpen oszlik meg a főbb kultúrák között 2021–2023 években: őszi búza: 390–570 Mrd Ft; egyéb kalászos gabonák: 130–210 Mrd Ft; kukorica: 340–490 Mrd Ft; napraforgó: 295–345 Mrd Ft; őszi káposztarepce: 110–140 Mrd Ft. A legnagyobb területen termesztett kultúrák az őszi búza (893–1 053 ezer hektár) és a kukorica (771–1 055 ezer hektár). Egyéb őszi és tavaszi kalászosokat 400–500 ezer hektáron termesztünk. A harmadik legnagyobb területen termesztett kultúra a napraforgó (650–680 ezer hektár), majd ezt követi az őszi káposztarepce (190–310 ezer hektár).
- A 2018–2020 közötti időszakban nem voltak jelentős változások a mezőgazdasági inputok áraiban. A 2018. és 2019. évben – az összes mezőgazdasági ráfordítás átlagában – évi 4-5 százalék árnövekedést figyelhettünk meg, azonban 2020-ban mindössze 1 százalékkal emelkedett az inputár. A termelés költségviszonyai stabilak, kiszámíthatók voltak. A 2020–2022 közötti időszakban nagyon jelentős változások zajlottak le az inputanyagok piacain, illetve jelentősen változtak a gépek és épületek költségei is. A 2020. évről a 2022. évre a főbb inputok ára számottevően drágult: az energia ára 77 százalékkal, a vetőmag ára 44 százalékkal, a növényvédő szerek ára 31 százalékkal, a műtrágyák ára 304 százalékkal, a gépköltségek 26 százalékkal, a gépek és épületek beruházási, illetve fenntartási költségei 20 százalék és 47 százalék közötti mértékben emelkedtek. Az inputanyagok árára – a megelőző két évben – jellemző meredek emelkedés lelassult a 2023. évben, majd 2024-re minden inputanyag ára csökkenésnek indult. A drasztikus áremelkedések előtti időszakhoz, 2020-hoz viszonyítva a 2024-es inputárakat, a következőket tapasztaljuk e négyéves távlatban: az energia ára 105,8 százalékkal, a vetőmag ára 54,8 százalékkal, a növényvédő szerek ára 37,2 százalékkal, a műtrágyák ára pedig 92,2 százalékkal növekedett. A növénytermesztésben meghatározó gépüzemeltetési költségek 2020-ról 2024-re 58 százalékkal emelkedtek. Ennél jelentősebb volt a növekedés az épületek beruházási (+67 százalék), illetve fenntartási költségeiben (87 százalék). A munkabérek mintegy 60-70 százalékkal emelkedtek 2020 és 2024 között.

Apáti Ferenc ezután áttért a négy fő növényfaj ökonómiai értékelésére. Az **őszi búza** főágazatra vonatkozóan a következő fontosabb megállapításokat tette:

- A fajlagos hozamokban mérhető termelési színvonal mintegy 30 százalékkal, 4,4 t/ha-ról 5,5 t/ha-ra emelkedett 2004–2024 között. A búza jó termésbiztonságú növény, hozamai stabilak, az évek közötti termésingadozások mérsékeltek (jellemzően: átlag +/– 10 százalék).
- Az őszi búza termelői ára a 2016–2020 közötti időszakban a 35 és 70 ezer Ft/t között mozgott, a sokéves árcentruma a 45–50 ezer Ft/t intervallumba esett. Az árak 2021 nyarán dinamikus növekedésnek indultak, majd 2021 végére a

100–105 ezer Ft/t magasságáig emelkedtek. Az orosz–ukrán háború kitörése után további meredek áremelkedés indult el, a 2022-es betakarítási és az azt követő időszakban 130–140 ezer Ft/tonna között tartózkodott az ár. A 2022. év végétől meredeken zuhantak az árak egészen 61 ezer Ft/t-ig, 2023-ban 60 és 70 ezer Ft/t közötti tartományban mozogtak. A 2024. év májusában megmozdultak az árak és lassú, de folyamatos emelkedés kezdődött a 75–80 ezer Ft/tonna tartományba.

- A „gazdasági békeidőknek" tekinthető, 2018–2020-as időszakban az őszi búza közvetlen termelési költsége – termelési színvonaltól függően – a 200 és 300 ezer Ft/ha közötti sávban mozgott. A 2022. évre jelentős (70–90 százalék közötti) költségnövekedés játszódott le (350–530 ezer Ft/ha-ra emelkedtek a költségek). A 2022. évről 2023-ra a költségek érdemben nem változtak, 2024-re pedig 5–8 százalékkal mérséklődtek. Az őszi búza a 2018–2020 közötti időszakban – termelési színvonal függvényében – 60–100 ezer Ft/ha közötti nettó jövedelem elérésére volt képes. A 2022. évben nagyon jól teljesített: a 20 százalékkal csökkenő hozamok, de az extrém magas árak miatt a jövedelemtermelő képesség a 2018–2020-as szint bő 2,5-szeresére rúgott. A 2023-as szezon már jóval kedvezőtlenebb képet mutat: a normálj hozamok a drasztikusan bezuhant terményárakkal az enyhén pozitív vagy enyhén negatív tartományba tolták a jövedelemtermelő képességet. A 2024-es prognózisunk alapján az őszi búza nettó jövedelme nagyságrendileg a 2018–2020-as szinten várható, de mindez 65–80 százalékkal magasabb költségek mellett, ami a jövedelmezőségi mutatók jelentős romlását okozza.

A **takarmánykukorica** főágazathoz kapcsolódóan a megállapítások a következők voltak:

- Országos termésátlagai nagyon széles intervallumban (3,4–8,6 t/ha) ingadoznak hosszú távon, ami a 10 éves átlagtól számított +/–30–40 százalékos változékonyságnak felel meg. Az utóbbi öt évben még nagyobbra nőtt az átlagterméstől számított eltérés, termelési kockázata az utóbbi néhány évben jelentősen fokozódott. A termelési színvonal két évtizedes távlatban – a 2022-es és 2024-es extrém kilengéseket nem számítva – mintegy 20–25 százalékkal emelkedett (6,5 t/ha-ról 8,1 t/ha-ra).
- Az ár tendenciáiban ugyanazokat a változásokat írta le, mint a búza, azzal az eltéréssel, hogy a kukorica ára rendszerint 5–10 százalékkal alacsonyabb szinten mozgott.
- A kukorica költség-jövedelem viszonyainak változásában a legjelentősebb hatást a 2022-es és 2024-es aszályok jelentették. A 2018–2020-as időszak 250–400 ezer Ft/ha közvetlen termelési költségei 60–65 százalékkal emelkedtek 2022-2023-ra, majd mintegy 10 százalékot mérséklődtek 2024-re. A hozamok jelentős kilengéseket mutatnak. A 2022. évben az aszály miatti 60–70 százalékos hozamcsökkenés okozott negatív nettó jövedelmet, míg 2023-ban a kedvező hozamok melletti erősen „nyomott" árak és a még mindig magas költségek tolták negatív tartományba a jövedelemtermelő képességet. A 2024. évben is nulla vagy enyhén negatív nettó jövedelmet prognosztizálunk (támogatásokkal együtt is), mivel az aszály miatti hozamcsökkenést nem kompenzálja az árak – 2023-hoz viszonyított – 25-30 százalékos emelkedése sem. Mindezekkel együtt a kukorica 2022–2024 közötti időszak három évében nem termelt érdemi nyereséget.

Az előadó a **napraforgó** esetében a következő fő ökonómiai jellemzőket tartotta fontosnak megemlíteni:

- A növény jó aszálytűrő képessége miatt termésbiztonsága kedvező: a 2016–

2020-as években a 2,77 és a 3,03 t/ha között változott a fajlagos hozam. A termelési színvonal a 20 éves időszakban mintegy 30–35 százalékkal emelkedett (2,2 t/ha-ról 2,9 t/ha-ra). A termelési kockázat szintén növekedett az utóbbi pár évben (2022-ben mindössze 1,9 t/ha volt az átlaghozam).

- Az ár a 2018–2020-as időszakban jellemzően a 100–105 ezer Ft/tonna árcentrum körül ingadozott, relatíve jó stabilitást mutatva. A 2021 elején kezdődő áremelkedésnek tulajdoníthatóan 2021-ben a 150–200 ezer Ft/tonna tartományban tartózkodott az ára, majd 2022-ben a 250–300 ezer Ft/tonna tartományba szökött. A 2022 végén induló árzuhanás 120–145 ezer Ft/t-ig ejtette vissza az árakat, ami a 2023-as betakarítási időszakban is jellemző volt. A 2024-es szezonra emelkedtek az árak, a 160–170 ezer Ft/t tartományba értek. (Az utóbbi hetekben az ár tovább emelkedett, és meghaladta tonnánként a 200 ezer forintot – a szerző megjegyzése.)
- A napraforgó-termelés közvetlen költsége 2018–2020-as időszakban 220–340 ezer Ft/ha közötti nagyságrendet képviselt termelési színvonaltól függően, majd 2022-re lejátszódott egy 65–85 százalék közötti költségnövekedés. A költségek 2024-re 7–15 százalék közötti mértékben csökkentek. A napraforgó esetében is növekedett a hozamok hektikussága: a 2018–2020-as időszak átlaghozamaihoz képest 2022-ben 40 százalékkal, 2024-ben mintegy 15 százalékkal estek a hozamok, míg a 2023 egy normál évjárat volt, lényegében 2018–2020 közötti átlagtermésekkel. A 2018–2020-as időszakban 75–112 ezer Ft/ha nettó jövedelem volt elérhető. Ezt a jövedelemszintet csak 2022-ben hozta az ágazat az aszály miatti terméskiesés és a költségnövekedés ellenére is (a magas árak miatt), de 2023-ban (az alacsony árak miatt) és 2024-ben (a gyengébb hozamok és mérsékelt árak következtében) az ágazat jövedelemtermelő képessége elmaradt ettől: a 2018–2020-as szint mindössze 2/3-át teljesítette, így a jövedelmezőség is a felére esett.

Negyedik növénytermesztési főágazatként Apáti Ferenc az **őszi káposztarepce** meghatározó ökonómiai jellemzőit elemezte:

- A repce termelési színvonala 20–25 százalékkal növekedett (2,4 t/ha-ról 2,9 t/ha-ra) két évtized alatt. Termésbiztonsága elfogadható, jóllehet elsősorban a kiegyenlítettebb klímájú észak- és nyugat-magyarországi termőhelyeken érzi jól magát, a technológiára a legkényesebb növényünk. Nyárvégi vetése miatt – egyre komolyabb – termesztési kockázatot a késő nyári és az őszi aszályok jelentenek.
- A repce a 2018–2024-as időszakban a napraforgóhoz hasonló árlefutással jellemezhető. Az eltérés rendszerint annyi, hogy a repce ára jellemzően 5-10 százalékkal magasabb, mint a napraforgóé.
- A közvetlen termelési költségek 75–80 százalékkal emelkedtek 2022-ben a 2018–2020-as szinthez (közepes és magas színvonalon 325, illetve 370 ezer Ft/ha) képest, amit 2023-ban 5 százalék körüli mérséklődés, majd 2024-ben újabb kb. 10 százalékos csökkenés követett. A betakarított állományok hozamai viszonylag jó stabilitást mutatnak, minimális ingadozással. Az őszi káposztarepce a 2018–2020-as időszakban 79–127 ezer Ft/ha nettó jövedelmet realizált termelési színvonaltól függően. A 2022. év egy kifejezetten jó évjárat volt a repce számára (nettó jövedelem: 227–325 ezer Ft/ha): az aszály nem hatott jelentősen a termésre, ellenben a terményárak extrém magasak voltak. A 2023. év jövedelemtermelő képessége – a bezuhant árak ellenére – mintegy 50 százalékkal haladta meg a 2018–2020-as időszakét, de 2024-ben már valamelyest a 2018–2020-as szint alá zuhant.

A jövedelmezőség ezzel párhuzamosan mintegy a 2/3-ára romlott. A repce jó gazdálkodási eredményei annak is köszönhetők, hogy az őszi aszályok miatt „felszámolt" állományok vesztesége már nem jelenik meg a betakarítási statisztikákban. Az eredmények így a ténylegesen betakarított táblákra vonatkoznak.

Előadása végén Apáti Ferenc a négy növénytermesztési főágazatra vonatkozóan a következőkben összegezte megállapításait: a termelési költségek 50–70 százalékkal emelkedtek 2018–2020-hoz képest, a jövedelem azonos vagy akár alacsonyabb szinten van; a jövedelmezőségi mutatók romlottak; a gazdálkodás általában csak a közvetlen támogatásokkal produkál nyereséget; emelkedett a kritikus hozam, romlott a termés- és jövedelembiztonság; ugyanakkor a növénytermesztés átlagban – a rossz évek ellenére – még mindig pozitív jövedelmet realizál; inkább az alacsony színvonalú gazdálkodás esetén, illetve a kukoricában van jelentősebb gazdálkodási kockázat; a jövedelemtermelő képesség a magas színvonalú termelés esetén szignifikánsan magasabb, mint alacsony színvonalú gazdálkodás mellett.

A prezentáció követő vitában először módszertani kérdések megbeszélésére került sor. Egyértelműsíteni kellet, hogy az inputárak és az outputárak nem jellemezhetőek a statisztikai éves átlagárakkal, hiszen például az üzemi számvitelben az őszi vetésű növényeknél a műtrágyaköltség az előző évben merül fel, de az értékesített termék esetében (pl. búza) sem az éves átlagár érvényesül, hanem a betakarítás időpontjában jellemző ár. Apáti Ferenc az ezzel kapcsolatos aggályokat eloszlatta: a kutatás során alkalmazott modell a technológiai elemeket árasítja, az adott időpontban jellemző áron.

A klímaváltozás termelési szerkezetre gyakorolt hatását elemezve egy hozzászóló részéről elhangzott, hogy a négy főágazat közül a búza és az őszi káposztarepce esetében jobb a termésbiztonság, alacsonyabb a kockázat. Ezzel kapcsolatban az előadó azt emelte ki, hogy a klímaváltozás következtében arra lehet számítani, hogy a kukorica vetésterülete valamelyest csökkenni fog, mivel a nyári aszályok miatt itt a legmagasabb a termésbiztonság kockázata. Valószínű, hogy a napraforgó termőterülete valamelyest növekedhet, de itt a technológiai követelmények miatti elméleti 800 ezer hektáros maximális termőterület korlátot jelent. Az őszi káposztarepcére vonatkozóan azonban árnyalta a hozzászóló megállapítását, mert kétségtelen ugyan, hogy ez a növény nincs annyira kitéve a nyári aszálynak, de az utóbbi időszakban egyre többször – négyévente legalább egyszer – őszi aszályt tapasztalunk, amire a repce kényes. Tehát a főágazatok közt nem várható markáns átrendeződés, jelentős problémákra elsősorban a gyenge talajadottságú területeken lehet számítani, ahol nem lesz lehetőség kiváltani a növekvő kockázatú főágazatokat.

Az aszálykárokkal kapcsolatban felmerült az öntözés lehetőségének a kérdése. Ezzel kapcsolatban az előadó azt emelte ki: nem valószínű, hogy több százezer hektáron megoldást fog jelenteni az öntözés. Elsősorban a vízforrás okoz problémát, másodsorban a táblához való vízszállítás magas költsége, harmadsorban pedig az, hogy a búzában, a napraforgóban és a repcében az öntözés nem gazdaságos. Akkor az, ha a termelési szerkezetben legalább 60-70 százalékban intenzív zöldségkultúrák vannak, ugyanakkor ennek megvalósítása – jelentős súllyal – nem megoldható. Mindezek mellett a földbirtokszerkezet is korlátot jelent az öntözés fejlesztésében.

A vita során elhangzott az is, hogy a gyakorlati tapasztalatok nem minden esetben igazolják vissza a makroszintű számítások eredményeit. Sok olyan gazdálkodó van, aki a 2023. évet mínusszal zárta, egy évig dolgozott azért, hogy az év végén kevesebb pénz legyen a bankszámláján, mint az év elején volt.